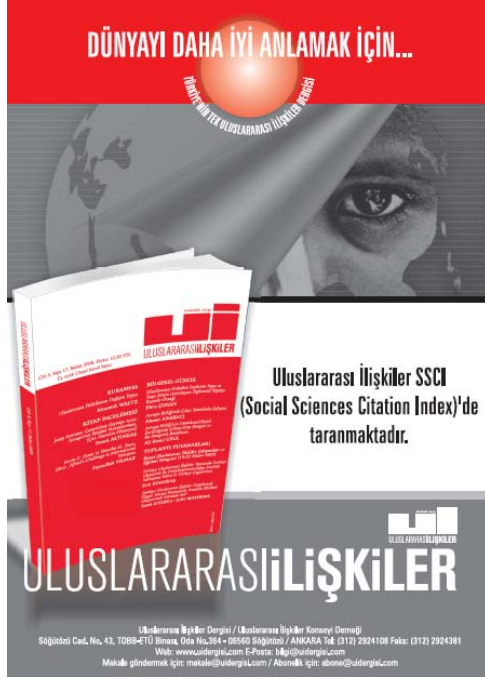

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık

Yücel Bozdağlıoğlu*, Çınar Özen

Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi,
Ulusalrarası İlişkiler Bölümü

Doç. Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi, Ulusalrarası
İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü

Bu makaleye atıf için: Bozdağlıoğlu, Yücel, Özen, Çınar, “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, *Ulusalrarası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 4 (Kış 2004), s. 59-79.

Bu makalenin tüm hakları Ulusalrarası İlişkiler Konseyi Derneđi'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Ulusalrarası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneđini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Ulusalrarası İlişkiler Konseyi Derneđi | Ulusalrarası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Liberalizmeden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık

Yücel BÖZDAĞLIOĞLU* - Çınar ÖZEN**

ÖZET

Bu çalışmanın ana inceleme konusu sistemik güç olgusudur. Liberal uluslararasılık ve neoliberalizm çerçevesinde teorik olarak tanımlanmaya çalışılan güç kavramı, realizmin tanımladığı güç kavramıyla karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Bu çerçevede liberal/neoliberal ile realist yaklaşımların güç tanımları arasında büyük bir fark olmadığı, her iki okulun da ulaşılması hedeflenen sonuçlar itibarıyla benzeştiği sonucuna ulaşılmıştır. Realizm uluslararası ilişkilerde askeri gücün önemine vurgu yaparken, liberalizm/neoliberalizm ekonomik ilişkilerden kaynaklanan gücün önemine işaret etmektedir. Bu çerçevede ortaya konan sistemik güç, bir devletin diğer devletlerin davranışlarını doğrudan etkileyebilme kapasitesi değil, ekonomik ve siyasal sistemin yapısının değiştirilebilmesi sayesinde elde edilen güç olarak tanımlanmıştır. Bu anlamda sistemik güç uluslararası ilişkilerde hegemonyanın oluşturulması ve sürdürülebilmesi için büyük önem kazanmıştır.

Anahtar kelimeler: Sistemik güç, Liberalizm, Neoliberalizm, Realizm, Hegemonya, Liberal Uluslararasılık, Uluslararası Rejimler.

Power and Systemic Dependence from Liberalism to Neoliberalism

ABSTRACT

This paper analyzes and compares the concept of power as defined both in liberalism/neoliberalism and realism. As a result, it is presented that there is not a big difference between the definitions of liberal/neoliberal and realist approaches in terms of the goals and both schools converge in that aspect. While realism emphasizes the importance of military power, liberalism/neoliberalism points out the importance of power arising from economic relations. In this analytical framework, a definition of systemic power is presented. Systemic power is not the capacity of a state to have a direct influence on others' behaviors but power that arises from a state's ability to change the political and economic structure of the system. In this context, systemic power is crucial in creating and maintaining hegemony.

Keywords: Systemic power, Liberalism, Neoliberalism, Realism, Hegemony, Liberal Internationalism, International Regimes.

---

* Yrd.Doç.Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, İ.İ.B.F.,Uluslararası İlişkiler Bölümü, Öğretim Üyesi.

** Doç. Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü, Öğretim Üyesi.

Giriş

Uluslararası Politikada güç olgusu üzerinde en çok konuşulan inceleme ve tartışma konularından biridir. Gücün tanımı ve niteliği özellikle uluslararası ilişkilerdeki farklı yaklaşımlar arasındaki tartışmalarda da önemli bir yer işgal etmektedir. Bu tartışmalar genellikle askeri gücün önemini vurgulayan realistler/neorealitler ile devletler arasında artan ekonomik bağımlılığın doğal bir sonucu olarak ekonomik güce vurgu yapan ve gücün artık klasik anlamından farklı tanımlanmasını savunan neoliberaler arasında geçmektedir. Bu makale teorik ve pratik anlamda neorealitler ile neoliberaler arasında gücün tanımı ve uygulaması açısından aslında bir fark olmadığını, farkın daha çok söylemden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu çerçevede, neorealit-neoliberal kuramların güç konusundaki benzerliğini açıklamada “sistemik güç” ve “sistemik bağımlılık” kavramları kilit rol oynayacaktır. Realizmden neorealizme geçiş anlatıldıktan sonra, realizmle liberalizm arasında güç kavramı açısından devamlılık vurgulanacak ve bu bağlamda tarihsel olarak liberalizm ile neoliberalizm ilişkisi de açıklanmaya çalışılacaktır.

Klasik Realizm’den Neorealizme Güç Olgusu

Realizm 20. yüzyılda Uluslararası ilişkiler disiplini derinden etkilemiş; hatta bu disiplinin gelişmesini şekillendirmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın hemen ertesinde “idealist” yaklaşımın bir eleştirisi olarak ortaya çıkan “realizm”, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlerin uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisine karşı çıkmış, ve daha çok “güç” eksenli bir uluslararası ilişkiler teorisi oluşturmaya çalışmıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın hemen ertesinde oluşan iyimser havanın giderek yok olmaya yüz tutması ve kurulan uluslararası örgütlerin İkinci Dünya Savaşı’nı önlemede yetersiz kalması, İdealizmin ütöpik olarak nitelenmesine yol açmış ve bazı uluslararası ilişkiler teorisyenlerini “dünyanın ne olması gerektiği değil, gerçekte ne olduğu” üzerinde düşünmeye itmiştir.¹ Özellikle 1930’ların başı, Realizmin temellerinin atıldığı dönem olmuş, Schuman’ın 1933’te yayınladığı *Uluslararası Politika* ve E. H. Carr’ın 1939’da yayınladığı *Yirmi Yılın Bunalımı: 1919-1939 realizmi uluslararası ilişkilerin teorisi* olarak ortaya koymuştur.²

¹ Bu konuda bkz. Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Köken, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004, s. 36.

² Atilla Eralp, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması.” Atilla Eralp (der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 69-70.

Uluslararası ilişkileri güç temeline oturtan çalışmalar İkinci Dünya Savaşından sonra da devam etmiş ve Hans J. Morgenthau'nun *Uluslar Arasında Siyaset* (Politics Among Nations) kitabı disiplinin gelişmesinde ve şekillenmesinde temel başvuru kaynağı haline getirmiştir. Klasik realizmin öncülerinden olan Morgenthau'ya göre uluslararası ilişkiler bir "güç mücadelesidir".³ Morgenthau uluslararası politikayı bu şekilde tanımlamasını, Thomas Hobbes'un da etkisiyle, insanların doğasında bulunan güç edinme isteğine bağlamaktadır. Uluslararası politikayı bu şekilde tanımlamak, sonuçta gücün, devletlerin ulaşmak istediği nihai amaç olduğu sonucunu da beraberinde getirmektedir. Fakat Morgenthau'ya göre güç aynı zamanda "bir kişinin (veya devletin) diğer bir kişinin (veya devletin) davranışlarını veya düşüncelerini etkileyebilme kapasitesidir".⁴ Morgenthau'nun tanımındaki temel çelişki de burada yatmaktadır. Güç aynı zamanda nasıl hem amaç hem de araç olabilir?

Güç eğer devletlerin ulaşmak istedikleri bir son hedef ise (amaç), bu durumda gücü elde etmenin ötesinde başka bir amaç söz konusu olamaz. Dolayısıyla güç olgusu, Morgenthau'nun gücün unsuru olarak saydığı faktörlerin (coğrafya, nüfus, doğal kaynaklar vb.) bir toplamından ve kapasite toplamını artırma çabasından ibaret olacaktır ve diğer devletlerin söz konusu kapasitelerinden bağımsız bir anlam taşıyacaktır. Bu durumda güç bir devlet için, diğer devletlerin kapasitesine bakılmaksızın, sayılan faktörlerin miktarına ve kalitesine bağlı olarak artacak veya azalacaktır. Özetle amaç olarak tanımlanan güç reel bir değer (mutlak güç) olarak ortaya çıkacaktır.

Öte yandan, Morgenthau'nun tanımında yer alan gücün bir "araç" olduğu olgusuna dayanırsak ortaya yeni bir durum çıkacaktır. Bu yeni durumda güç, bir amaç değil, ancak belirlenen bir amaca ulaşmada kullanılan bir araç olarak ortaya çıkacaktır. Güç olgusu, devletlerin sadece somut kaynaklarının ötesinde soyut kaynaklarını da içerecek ve diğer devletlerin aynı kriterlerle tespit edilen gücüne göre değer kazanacaktır. Özetle, bir devletin başka bir devletin davranışlarını etkileyebilmesi, gücünün diğer devletten daha fazla olmasını gerektirecek dolayısıyla gücün "nisbi" karakterini ön plana çıkaracaktır.

Sonuçta Morgenthau'nun teorik yaklaşımında içsel bir çelişki mevcuttur. Bu çelişki, gücün amaç ya da araç olmasından kaynaklanmakta ve dolayısıyla gücün "mutlak"lığı ya da "nisbi"lığı temelinde yatmaktadır. Hem güç hem de güç dengesi konusundaki açık olmayan tanımlamaları, Hans Morgenthau'nun yeterince tutarlı ve inandırıcı bir teori ortaya

³ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations*, New York, Knopf, 1967, s. 25.

⁴ *Ibid.*, s. 26.

çıkarmasını engellemiş, uluslararası ilişkileri güç temelinde açıklamaya çalışan diğer çalışmaların doğmasına ön ayak olmuştur. Bu çelişkiden yola çıkarak Morton Kaplan, Stanley Hoffman, Richard Rosecrance ve Kenneth Waltz gibi akademisyenlerin çalışmaları Uluslararası İlişkiler disiplinine önemli katkılarda bulunmuştur. Kenneth Waltz'ın "sistemik teoriler" (ya da popüler ismiyle neorealizm) olarak adlandırdığı bu çabalar, devletlerin davranışlarını insan doğası yerine uluslararası sistemin yapısı açısından açıklamaya çalışmışlardır.

Neorealizm'in öncülerinden Kenneth N. Waltz uluslararası sistemi "bir siyasi yapı ve etkileşim içinde bulunan öğelerden (uluslararası sistemde devletler) oluşan bir bütün" olarak tanımlamıştır.⁵ Waltz'a göre uluslararası sistem adem-i merkezîyetçi bir yapıya sahiptir ve anarşiktir. Bu anarşik sistemde devletlerin amacı yaşamlarını sürdürebilmektir. Sistemin anarşik yapısı üzerindeki bu vurgu, devletlerin birbirlerini bir endişe ve korku kaynağı olarak gördüğü varsayımına dayanmaktadır. Devletler anarşik sistemde diğerlerine güvenemeyeceklerinden, ayakta kalabilmek için kendi yarattıkları "araçlara" veya "düzenlemelere" dayanmak zorundadır.⁶ Bir başka deyişle devletler "kendilerine güvenmek" (*self-help*) durumundadır.

Neorealizme göre sistemin anarşik yapısı devletleri, varolmak için aynı mücadeleyi vermek zorunda bırakacaktır. Burada söz konusu olan "aynılık" devletlerin davranışlarında ya da sistemin yapısının empoze ettiği görevleri yerine getirme hususunda ortaya çıkacaktır. Fakat varolma mücadelesi içinde aynı fonksiyonları görmek, bu fonksiyonları eşit yetkinlikte yerine getirebilmek anlamına gelmez. Dolayısıyla, devletler arasında farklılık da söz konusu olacaktır. Bu "farklılık" esas itibarıyla söz konusu sistemik fonksiyonları yerine getirme yetkinliğinde saklı olacaktır. Bu yetkinlik, devletlerin kapasitesine bağlı olduğundan her bir devlet, gücüyle orantılı olarak bu fonksiyonları yerine getirecektir. Sonuçta güç, sistemin varolmak yolunda devletlere empoze ettiği fonksiyonları yerine getirme yetkinliği sağlayan bir araçtır. Özetle neorealizme göre, klasik realizmden farklı olarak, güç edinme isteği, insan doğasından değil, uluslararası sistemin yapısından kaynaklanmaktadır.

Neorealizmi, klasik realizmden ayıran ikinci unsur, gücün ulaşılacak "amaç" değil, sadece gerektiğinde başvurulabilecek bir "araç" olmasıdır. Waltz devletlerin amacını sistemde varolmaya devam etmek şeklinde tanımlamaktadır. Bir başka deyişle, devletler olağanüstü durumlarda güçlerinden çok, güvenliklerinden endişe etmektedirler. Dolayısıyla ikinci

⁵ Kenneth N. Waltz, "Political Structures", Robert O. Keohane (der.), *Neorealism and its Critics*, New York, Columbia University Press, 1986, s. 70.

⁶ Kenneth N. Waltz, "Anarchic Orders and Balances of Power", Robert O. Keohane (der.), *Neorealism and its Critics*, s. 108.

fark neorealizmde gücün sadece araç olarak açıklanmasıdır ve amaç sistemde varolma mücadelesinden başarıyla çıkmaktır.

Neorealizmde devletlerin nihai amacının sistemde hayatta kalmak veya güvenliklerini sağlamak olduğu varsayımından hareketle “askeri gücün” ulusal gücün en önemli faktörü olduğunu söylemek de mümkündür. Diğer bir ifadeyle, devletler “hem kendi savunmaları hem de sistemin idaresinde geniş güvenlik amaçları için askeri güç isterler”.⁷ Bu şekilde askeri güç hem devletlerin kendilerini savunmada hem de başkalarını etkilemede önemli bir araç haline gelmektedir.⁸ Bu yüzden neorealistler uluslararası güvenlik konularına daha fazla önem vermişler, bunu “yüksek politika” (*high politics*) olarak adlandırmışlar ve uluslararası ekonomik ilişkilere de ikincil önem atfederek bu tür ilişkilere “alçak politika” (*low politics*) adını vermişlerdir. Neorealistler’in bu varsayımından hareketle ekonomik gücün, sadece askeri güce dönüştürülebildiği oranda önemli olacağını söylemek mümkündür.

Neorealistler gücü çatışma ve askeri unsurlar temelinde ele aldığından bunun doğal sonucu olarak uluslararası sistemde devletler arasında işbirliğinin ortaya çıkmasını zor bir ihtimal olarak açıklamaktadırlar. Neorealistlerin bu çıkarımının eleştirisi, neoliberal çalışmaların odak noktasını oluşturmuş ve uluslararası ilişkiler ile güç olgusunu ekonomik temelde inceleyen Neoliberal araştırmalar yaygınlaşmaya başlamıştır.

Neoliberalizm ve Gücün Yeni Tanımı

Neoliberaler, neorealistlerin anarşi varsayımını kabul etmektedir. Bununla beraber, neoliberalere göre, işbirliğine ulaşmada sistemin anarşik yapısı neorealistlerin öngördüğü kadar büyük bir engel değildir. Neoliberaler, devletler arasında, özellikle ekonomik konularda “karşılıklı bağımlılığın” (*interdependence*) arttığını ve devletlerin gücün askeri boyutundan ziyade ekonomik boyutuna önem vermeye başladığını, bu yüzden de ekonomik konularda işbirliği çabalarının daha yoğun ve başarılı olduğunu savunmaktadırlar.⁹ Joseph S. Nye’in da belirttiği gibi bugünkü dünyada “gücün kaynakları açısından askeri güce yapılan vurgudan bir uzaklaşma görülmektedir. Günümüzde uluslararası gücün değerlendirilmesinde teknoloji, eğitim ve ekonomik büyüme gibi faktörler önem kazanmaya

⁷ Barry Buzan, *People, States and Fear*, New York, Harvester Wheatsheaf, 1991, s. 146; Helen Milner, “The Assumption of Anarchy in International Relations Theory: A Critique,” David A. Baldwin (der.), *Neorealism and Neoliberalism*, New York, Columbia University Press, 1993, s. 143-169.

⁸ Barış Gürsoy, *Soğuk Savaş Sonrasında Çok Yönlü Tehdit Algılamaları: Asimetrik Tehdit*, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 8.

⁹ Arthur Stein, “Coordination and Collaboration: Regimes in An Anarchic World”; David A. Baldwin, (der.), *Neorealism and Neoliberalism*, s. 29-59; Charles Lipson, “International Cooperation in Economic and Security Affairs”, David A. Baldwin, (der.), *Neorealism and Neoliberalism*, s. 72.

başlarken, nüfus, hammaddeler ve coğrafya gibi faktörler gittikçe önemlerini kaybetmektedir".¹⁰ Dolayısıyla artık devletler neorealistlerin iddia ettiği gibi çıkarlarını maksimize etmek için "diğer devletlerden bağımsız karar verme ve davranma serbestileri"ni yitirmişlerdir.

Neoliberallerin güç konusunda neorealistlerden ayrıldığı bir diğer noktada da gücün her zaman sınırlı toplam olmadığıdır. Bir başka deyişle bir devletin güçlü olması mutlaka diğer devletin güçsüzlüğü anlamına gelmeyecektir. Neoliberaler bu konuyu irdelerken neorealistlerin gücün nispiyeti anlayışından uzaklaşmış gibi görünmektedirler. İleride de değinileceği gibi, Neoliberallerin "mutlak kazançlar" a (*absolute gains*) yaptığı vurgu bunu doğrular niteliktedir. Fakat bu farklılık sadece görünüştedir. Daha detaylı bir analiz, aslında mutlak kazançların, Neorealistlerin daha fazla vurguladıkları, "nisbi kazanç"lardan (*relative gains*) çok farklı olmadığını, hatta nisbi kazançların kaynağını oluşturduğunu gösterecektir.

Güç - Etki Araçları İlişkisi ve Sistemik Güç

Yukarıdaki teorik tartışmalar ışığında güç olgusuyla ilgili olarak bazı sonuçları tespit etmek doğru olacaktır. İlk önermemiz gücün bir aktörün diğer bir aktörün davranışlarını belirleyebilme kapasitesi olduğudur. İkinci önerme ise gücün "nisbiliği" olacaktır. Araç ve nisbilik olguları gücü anlama ve gücün sonuçlarını kavrama açısından etki araçları kavramını ön plana çıkarmaktadır. Güçlü olma durumu gerçekte bir potansiyeli gösterir. Bir başka deyişle, güçlü olmak bir kapasite göstergesidir. Bu potansiyelin aktif hale gelmesi için araçlar gereklidir. Bu araçlara "etki araçları" diyebiliriz. Devletler, etki araçlarını kullanarak, diğer devletlerin davranışlarını belirleyebilirler. Etki araçları bir devletin diğer devletlerin davranışlarını belirleme amacıyla yararlandığı araçlardır. Nisbilik olgusu çerçevesinde, etki aracı olarak ister askeri güç isterse ekonomik güç kullanılsın, bir devletin gücü diğer devletlerle karşılaştırıldığında önem kazanacaktır. Bu nedenle bir etki aracının varolabilmesi veya hangi etki aracının kullanılacağı, o etki aracını kullanmak isteyen devletin gücünün diğer devletlerin gücüne oranla belirlenecektir. Bu anlamda etki araçlarının da nisbiliği söz konusudur. Özetle, güçlü devlet başka devletlerin üzerinde istenen sonuçlar almayı sağlayacak türde ve miktarda etki araçlarına sahip devlettir. Etki araçları kendiliğinden varolan ve bir köşede kullanılmayı bekleyen enstrümanlar değildir. Etki araçları, yaratılmaları halinde devletlerin kullanımına sunulabilirler. Etki araçlarını yaratacak olan da, güç potansiyelini aktif duruma geçirmeyi planlayan devlet olmak zorundadır.

¹⁰ Joseph S. Nye, Jr., "The Changing Nature of World Power", Charles W. Kegley, Jr. ve Eugene R. Wittkopf (der.), *The Global Agenda: Issues and Perspectives*, New York, McGraw-Hill, 1992, s. 117.

Bir başka deyişle, güçlü devlet bir başka devlete yönelik etki araçlarını yaratan ve etkili biçimde çıkarlarını gerçekleştirmek yönünde kullanabilen devlettir.

Etki araçları esas itibariyle iki kategoride ele alınabilir. Bunlardan ilki sert (*hard*) etki araçlarıdır. Sert etki araçları doğrudan ve “yüz yüze ilişkiler” içerisinde kullanılan araçlardır. Bir devlet amacına ulaşmak için sert etki araçlarına başvurduğunda bu devlet, diğer devletler üzerinde doğrudan etkide bulunur ve bu girişimi sırasında amacı ile elde etmek istediği sonucu açıkça ortaya koyar. Sert etki araçlarından en önemlisi kuvvettir. Bir devlet silahlı kuvvetlerinin gücüne dayanarak, ister savaş açarak, isterse bu yönde tehdit ederek bir başka devletin davranışını kendi istediği yönde belirleyebilir. Ekonomik ambargolar, diplomatik ilişkilerin kesilmesi, etkilenmek istenen devletin uluslararası camia içinde her yönden tecrit edilmesi vb. yöntemler de sert etki araçları arasında sayılabilir. Bu açıdan etki aracının askeri ya da ekonomik olması değil, doğrudan olması “sert etki aracı” kategorisinde değerlendirilmesinin belirleyicisi olacaktır.

Etki araçlarının ikinci kategorisi yumuşak (*soft*) etki araçlarıdır. Yumuşak etki araçları ikna (*persuasion*) yöntemine dayanır. Bu ikna tabanlı etkilemede, etkilenen devlet kimi zaman etkilendiğinin ve etkileyenin farkına bile varmayabilir. Etkilenen devlet, ikna olma sürecinde yerine getirmesi beklenen davranışı yerine getirirken, bunu uluslararası sistemin bir sonucu ya da gereği olarak görebilir. Dolayısıyla bu etkilenme sürecinin arkasındaki ulusal çıkarlar çoğu zaman sistemsel ağların arkasında iyice kamufle edilmiş olabilir. Bu durumda sistemi kendi çıkarına göre değiştirebilen devlet, bir başka deyişle sistemik güce sahip olan devlet ya da hegemon, yeni sistemin kurallarına uymayı gönüllülük (*voluntary*) esasına dayandıracaktır. “Yumuşak güç” olarak adlandırılan bu durum daha önce askeri zorlamanın önemli bir unsur olduğu “sert güçten,” bahsettiğimiz “gönüllülük” ya da “ikna” temelinde ayrılacaktır.¹¹

Neoliberallerin gücün sıfır toplamı bir ilişki olmadığı savı bu konuyla ilintilidir. Neoliberallere göre günümüzde karşılıklı bağımlılığın artması işbirliği sonucunu doğurmaktadır. Bu işbirliği süreci ile güç olgusu arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Neoliberallerin ortaya koyduğu “karşılıklı bağımlılık” ilişkisi, içinde barındırdığı asimetri ölçüsünde bir etki aracına dönüşebilmekte ve gücün bir faktörü konumuna gelmektedir. Bu bağlamda özellikle ekonomik alanda oluşturulan uluslararası rejimler, Neorealistlerin üç tanımından çok da farklı bir nitelik taşımamaktadır. Sadece etki aracı değişmiştir. Burada askeri etki araçları ya da ekonomik etki araçları ayırımından çok, karşılıklı bağımlılığın asimetrik niteliği taraflardan birine

¹¹Nye, “The Changing Nature of World Power”, s. 119.

önemli bir etki aracı sağlar konuma gelmiştir. Dolayısıyla ister “sistemik”, ister “dolaylı”, isterse de “yumuşak” olarak nitelensin, yeni bir neoliberal etki aracı ve sonucunda neoliberal güç olgusu ortaya çıkmış olacaktır. Bu anlamda neoliberallerin tanımladığı şekliyle güç ve etki aracı olguları sonuç itibarıyla neorealistlerin güç olgusuyla, ulaşılması planlanan hedefler açısından aynı anlamı taşımaktadır.

Neorealistlere göre sistemin yapısı bir kez oluştuğundan sonra, bu yapı aktörlerin kontrol edemedikleri, onlardan bağımsız ve onların üstünde bir güç olmaktadır. Devletler bu yapıyı etkileyemezler, fakat bu yapı devletlerin davranışlarını etkileyebilir.¹² Waltz’un da dediği gibi bu “yapı bazı davranışları cesaretlendirir, buna uymayanları da cezalandırır”.¹³ Kısaca devletler sistemin gereklerine göre hareket etmek zorundadırlar. Bu sistemde devletlerin tercihleri ve kimlikleri sistemin yapısı tarafından dışarıdan empoze edilir ve sabittirler. Dolayısıyla, devletlerin çıkarlarını koruyabilmek için güç elde etme istekleri, onlardan bağımsız ve onların üstünde yer alan sistemin yapısı tarafından empoze edilmektedir. Neorealizmin bu deterministik yaklaşımı uluslararası ilişkiler disiplininde pek çok eleştiriye uğramıştır. Özellikle Alexander Wendt’in öncülüğünü yaptığı yapılan(dır)macı (*constructivist*) yaklaşım yapı ile aktörler arasında tek yönlü bir etkileme olmadığını, hem aktörün hem de yapının birbirini etkilediği bir etkileşim sürecinin yaşandığını iddia etmektedir. Diğer bir ifadeyle aktörler ve yapı arasında bir etkileşim süreci vardır ve bu etkileşime bağlı olarak hem aktör hem de yapı birbirlerini yeniden üretebilir (*reproduce*). Bu koşullar altında artık yapı devletlerin üzerinde ve onlardan bağımsız değildir. Yapı devletlerin davranışlarını etkileyebilirken, devletler de yapıyı değiştirebilmektedirler.¹⁴ Eğer devletlerin yapıyı değiştirebilme kapasitesi olduğunu kabul edersek, neorealizm için sadece güç dağılımının değişmesi demek olan (güç dengesinin her zaman otomatik olarak meydana geleceği varsayımı dolayısıyla gerçekleşmesi çok zor görünen) sistemik değişimin de mümkün olduğu sonucu çıkarabiliriz.

Neorealizm, ayrıca sistemin yapısı tarafından empoze edilen ve devletlerin hiçbir şekilde etkileyemediği ama uymak zorunda oldukları kurallardan bahsederken, bu kuralların nereden geldiği veya nasıl oluşturulduğu konusunda hiçbir bilgi vermemektedir. Sadece kurallar vardır ve bunlara uymak devletlerin hayatta kalmalarını sağlar. Devletlerin etkileme araçlarından hangilerini kullanacakları, büyük oranda sistemdeki

¹² Yücel Bozdağhoğlu, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*, New York, London, Routledge Press, 2003, s. 14.

¹³ Waltz, “Anarchic Orders and Balances of Power”, s. 103.

¹⁴ Yapılan(dır)macı (*constructivist*) ve Neorealist teorilerin bu konudaki tartışmalarının bir özeti için bkz. Bozdağhoğlu, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity*, s. 15-45.

en güçlü devletlerin tercihleri doğrultusunda belirlenecektir. Sonuç itibariyle sistemdeki kurallar güçlü olanın koyduğu kurallardır.

Bu anlamda sistemik güç, bir devletin uluslararası sistemin (ekonomik ya da siyasi) yapısını değiştirebilme yeteneği olarak tanımlanabilir. Bir başka deyişle sistemik güç, yumuşak güçte olduğu gibi dolaylıdır, ancak buna ek olarak sistemin kurallarını belirleyebilme ve bu sistemin söz konusu kurallara göre işlemlerini sağlayabilme kapasitesi olarak da ortaya çıkacaktır. Bir devlet, kendi çıkarını korumak için koyduğu kuralları uygulatabilecek şekilde sistemin yapısını değiştirebilirse güçlüdür. Bu durumda sistemdeki daha zayıf devletler bu kuralları sistem kuralları olarak benimseyecekler ve davranışlarını buna göre ayarlayacaklardır. Bu bağlamda gücün nispiyeti de bir devletin, sistemin işleyiş kurallarını diğer devletlere oranla ne ölçüde belirleyebildiğine göre ölçülecektir.

Neoliberallerin sıklıkla kullandığı “karşılıklı bağımlılık” terimi aslında klasik anlamdaki güç olgusunun başka araçlarla devam ettirilmesinden başka bir şey değildir. 18. ve 19. yüzyıllarda İngiltere'nin uluslararası sistemdeki hegemonik pozisyonu, bu devletin sistemin kendi kurallarına uygun olarak yeniden yapılandırmasına olanak sağlamıştır. 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren yükselen uluslararası finans ve buna bağlı olarak devletlerin borç, ulusal krizler ve sonucunda uluslararası finans çevrelerine bağımlı duruma gelmesi, sistemik etki araçlarına iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Diğer bir sistemik güç örneği ise İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen uluslararası kuruluşlar, uluslararası rejimler ve uluslararası normlardır. Bu konu aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Etki araçlarının kullanımında maliyet hesabı da son derece önemlidir. Devletler bir başka devletin davranışlarını belirlemeye çalışırken, minimum maliyet - maksimum fayda hesabını yaparlar. Burada etki aracı seçimi, söz konusu fayda maliyet hesabıyla doğrudan ilintilidir. Eğer bir devlet elde etmek istediği sonuç için çok büyük ekonomik yük getirecek ve aynı zamanda kendi itibarını zedeleyip, dünya kamuoyunda büyük bir karşı cephenin oluşmasını tetikleyecek bir aracı kullanmak zorundaysa, büyük olasılıkla elde edeceği faydanın büyüklüğüne ve kalıcılığına bakacaktır. Doğal olarak devletler için ideal olanı, ekonomik maliyeti en düşük, düşman cephe yaratma potansiyeli en az, bu anlamda görünürlüğü ve hissedilirliği en hafif, ama istenen sonucu doğurma potansiyeli en büyük etki aracını geliştirmek ve kullanmak olacaktır. Karşılıklı bağımlılığın asimetrisinden kazançlı çıkan ve buna bağlı olarak gücünü devamlı artıran devlet, bu şekilde diğer devletlerin birleşerek, dengeleme mekanizmasına başvurmaları (*balancing*) ihtimalini de ortadan kaldıracaktır. Bu durumda “dengeleme” yerine “katılma” (*bandwagon*) stratejisi baskın bir strateji olacaktır. Bu bağlamda düşük ekonomik maliyeti olan ve düşman cephe

yaratma kapasitesi en aza indirgenmiş sistemik güç aracı "sürdürülebilir güç" olgusunun ortaya çıkmasını da sağlayacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'nın yeni bir hegemonik güç olarak ortaya çıkması bu tür olanakları bu devlete sağlamıştır. Fakat özellikle 1960'lardan sonra bağımsızlığını kazanan devletlerin sayısında meydana gelen artış ve Sovyetler Birliği'nin Amerikan hegemonyasına meydan okuyucu (*challenger*) olarak ortaya çıkması ve bunun sonucunda kurulan nükleer denge, askeri güç kullanımının maliyetini artırmıştır. ABD ile Sovyetler Birliği arasında gelişen silahlanma yarışı, ABD'nin askeri güç sahibi olması ve bu askeri gücü sürekli yenilemesini zorunlu kılmıştır. Bir noktadan sonra silahlanmanın artan maliyeti her iki blok lideri için de katlanılması zor bir durumu ortaya çıkarmıştır. Fakat ABD'nin kapitalist sistem üzerindeki kontrolü ABD'ye düşük maliyetli, dolayısıyla sürdürülebilir, bir güç kaynağı sağlamıştır. Bu şekilde ABD Sovyetler Birliği karşısında sistemik güç sahibi olarak avantajlı bir konuma gelmiştir. Öte yandan, Amerika'nın kapitalist sistemi etkileyebilme kapasitesinin devam edebilmesi de bu bağlamda, gücün "sürdürülebilir" olmasına bağlı kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin sistemde siyasi olduğu kadar özellikle serbest ticaret rejimlerine vurgu yapan ekonomik kuralları da belirleme çabası bu amaç doğrultusunda incelenmelidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni ekonomik düzen "karşılıklı bağımlılıktan" ziyade tek taraflı "bağımlılık" temeline oturmuştur. Bu sistemik yapıdan kaynaklanan "asimetri", Amerika Birleşik Devletleri'nin en önemli güç kaynağını oluşturmuştur.¹⁵ Bir başka deyişle güç, doğrudan değil dolaylı olarak, sistemin yapısını değiştirerek kullanılmaya başlanmıştır. Bu tür bir stratejinin, maliyeti azaltma yönünde sağladığı faydanın yanısıra, bir diğer avantajı da sorumluluğun dağıtılmasıdır. Bu nedenle Neoliberalerler "karşılıklı bağımlılık" terimini kullanırken aslında bu ekonomik düzende herkesin kazandığını ve bunun klasik güç anlayışındaki "zorlama" (*force*) olmadığını, daha çok "gönüllü" (*voluntary*) olduğunu ima etmektedirler. Çünkü devlet her halükarda bu değişimden bir şey kazanabilir. Dolayısıyla bu durumda devletler, diğer tarafın ne kazandığından çok, kendisinin ne kazandığına bakmalıdır. Dolayısıyla, devletler "nisbi kazanç" yerine "mutlak kazanç"lara odaklanmalıdırlar.

Fakat bizim teorik analizimiz çerçevesinde bu varsayım geçerliliğini yitirmektedir. Nitekim, Neorealistler de devletler arasındaki işbirliğini engelleyen faktörlerden biri olarak "nispi kazançların" önemine işaret

¹⁵ Bu konuda bkz. Çınar Özen, "Global Siyasal Sistem ve Türkiye Üzerine bir Değerlendirme", *Doğu-Batı*, Cilt 6, No 24, 2003, s. 277-279.

etmektedirler. Zira, devletler işbirliğine gitmeden önce “ben ne kadar kazanacağım?” sorusunu değil, “karşı taraf ne kadar kazanacak?” sorusunu sormaktadırlar.¹⁶ Eğer karşı taraf daha fazla kazanacaksa bu işbirliğine girmenin rasyonel bir tarafı yoktur, çünkü bu durumda işbirliği ileride düşman olabilecek devletin gücünü nisbi olarak artırmaktadır. Neoliberalerler ise vurguyu mutlak kazançlara yapmakta ve devletlerin kazandığı sürece işbirliğine devam etmesini savunmaktadırlar. “Karşılıklı bağımlılığın” egemen olduğu sistemde her devlet diğerine bağımlıdır. Dolayısıyla bir devletin diğeri ile yürüttüğü işbirliğini bozması, (*defection*) o devlet için de maliyetli olacaktır. Fakat neoliberalerlerin gözden kaçırdığı ya da ihmal ettikleri konu bu bağımlılığın her zaman eşit olmadığıdır. Burada da özellikle sistemde kuralları koyan devletin bunu asimetrik bağımlılık yaratacak şekilde düzenlemiş olması önemli bir noktadır. Söz konusu sistemin işleyişinden doğan bağımlılık ilişkisi, kendisinden daha güçsüzlere nazaran her zaman işleyiş kurallarını belirleyen devletin daha fazla kazanmasını sağlayacaktır. Gücünün kaynağını bu asimetriden alan devlet (sistemik güç sahibi devlet), asimetri devam ettikçe sistemdeki diğer devletlere göre (yani nispi olarak) her zaman daha güçlü olacaktır. Bu anlamda neoliberalerlerin mutlak kazançlara (ve dolayısıyla mutlak güce) yaptıkları vurgu aldatmacadan başka bir şey değildir.

Liberalizm ve Sistemik Bağımlılık İlişkisi

Bir düşünce sistemi olarak gelişen Liberalizm ve buna bağlı olarak ortaya çıkan liberal uluslararasılık stratejisi global ekonomik bir sistemin doğmasına yol açmıştır. Kimilerine göre kökenleri çok gerilere götürülen ancak esas olarak 19.yy’da belirginleşen global ekonomik sistem, hegemon ile sisteme dahil olan diğer devletler arasında işlev görebilecek yeni ve önemli bir etki aracı ortaya çıkarmıştır. Bu yeni etki aracına “sistemik etki aracı” ve hegemonla diğerleri arasında yarattığı asimetrik bağımlılık ilişkisine de “sistemik etki” diyebiliriz.

Sistemik etki aracı, yukarıda tanımladığımız “yumuşak etki araçlarından” biri ve en önemlisidir. Sistemsel etki, sistemin yapısını belirleme yeteneği olmayan, ancak sisteme dahil olan devletler için kaçınılmazdır. Sistemin yapısı kavramı ile ifade edilmeye çalışılan, sistem içindeki işleyiş kuralları ve bu kurallar çerçevesinde devletler arası alışveriş ve etkileşimin düzenleniş şeklidir. Yapıyı belirleyen, sistemi kontrol edendir. Hegemon bu rolü, sistemin diğer önemli aktörlerinin de önceliklerini

---

¹⁶ Joseph M. Grieco, “Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism”, Baldwin, (der.), *Neorealism and Neoliberalism*, s. 116-142 ; Duncan Snidal “Relative Gains and the Pattern of International Cooperation”, Baldwin (der.), *Neorealism and Neoliberalism*, s. 170-208.

olabildiğince gözeterek üstlenmiştir. Fakat nihai analizde sisteme dahil olan tüm devletler, özünde hegemon tarafından saptanan kurum ve kurallara göre davranmak zorundadırlar. Bir başka deyişle, sistemin yapısının oluşumu ya da kurgusu aynı zamanda hegemonun kullanabileceği çok önemli bir yumuşak etki aracıdır. Hegemon, sistemin diğer aktörlerinin davranışlarını, kendi istediği şekilde, sistemin işleyiş kurgusunu düzenleyerek belirleyebilir. Sisteme dahil olan devletlerin, hegemonun çıkarları ve sistemin işleyiş kurgusu arasındaki ilişkiyi doğrudan görmesi her zaman çok kolay olmayabilir. Bu nedenle liberal uluslararasıılığın yarattığı global ekonomik ve siyasal sistem, hegemon için maliyeti en düşük ama çok etkili bir etki aracını, yani "sistemik etki aracını" da beraberinde ortaya çıkaracaktır.

Tarihsel Olarak Sistemik Güç Olgusu: Liberal Uluslararasıılığın Gelişimi

Kapitalizmin gelişim sürecinde, kapitalist devletin dışa doğru ekonomik genişlemesi temel ve kalıcı bir olgu olmuştur. Bu genişleme esas olarak iki stratejiye dayanmıştır: merkantilist ve liberal genişleme. Liberal genişleme stratejisi, merkantilizme göre çok daha karmaşık bir pazar yapısının ortaya çıkmasını gerekli kılmıştır. Ayrıca, liberal genişlemeyi kontrol eden devletin (hegemon), sistemdeki diğer önemli aktörlere karşı tartışılmaz bir üstünlüğü olması da birincil koşul olarak ortaya çıkmıştır. Hegemonun üstünlüğü öncelikle ekonomik rekabet gücüne dayanacaktır. Söz konusu ekonomik rekabet gücüne dayanacak olan hegemon, dünya pazarının bütünleşmesi ve pazarda mal, hizmet ve sermaye akışı önündeki tüm engellerin ortadan kaldırılması için baskı yapacaktır. Bu açıdan hegemon ekonomik güç ve siyasi liderlik açısından en üst seviyede olduğu noktada liberal stratejiler izleyen bir dünya gücü olma özelliği de kazanacaktır.¹⁷ Bu bağlamda Cox, "liberal dünya düzeni"nin, merkezden çevreye doğru yayılmacı bir strateji izleyen hegemon güç tarafından oluşturulduğunu ve bu anlamda söz konusu düzeninin hegemonun ekonomik ve siyasal genişleme hızına bağlı bir hızda dünyada hakim olduğunun altını çizmektedir.¹⁸

Gerçekte kapitalizm doğası gereği uluslararasııcıdır. Bir başka deyişle, kapitalist gelişim içinde ekonomik faaliyetin bir ulus-devletin sınırları içine hapsolmesi çok büyük sorunlar yaratır ve bu nedenle de ulusal ekonomilerin ulusal sınırların ötesine yayılması zorunluluktur. Bu olguyu kapitalist ekonomik yayılma olarak adlandırabiliriz. Bu ekonomik yayılma merkantilizm ve liberalizmde farklı dinamikler esasında belirlenmektedir.

¹⁷ Susan Strange, "The Persistent Myth of Lost Hegemony", *International Organization*, Cilt 41, No 4, Sonbahar 1987, s. 559.

¹⁸ Robert Cox, *Production, Power, and World Order*, New York, Columbia Press, 1987, s. 144.

Liberal ekonomik yayılmanın teorik açıklamasını post-Keynezyen ekonomi yaklaşımında bulabiliriz. Bu görüşe göre, ekonomik faaliyetin büyüklüğü, talep tarafından belirlenmektedir. Ulusal ekonominin büyümesi için toplam talep artışı şarttır.¹⁹ Post-Keynezyenlerin, Keynes'in görüşleri ışığında geliştirdiği yaklaşım, aynı zamanda toplam talebin sınırlılığı ve dünya pazarının bu anlamda önemini de ortaya koymuştur. Post-Keynezyenler'e göre, ulusal pazarın sınırları, ulusal talebin de sınırlarını belirleyecektir. Sınırlı talep sınırlı büyüme anlamına gelecektir. Ulusal pazarın üretim sınırlarına veri zamanda ve veri teknoloji kullanarak ulaşılmış bir ulusal ekonomi, hâlâ istihdam sorunları ile karşı karşıya ise ve buna bağlı olarak iç siyasal gerilimler artıyorsa, söz konusu ulusal ekonomiyi ve dolayısıyla ulus-devleti yönetenler dışa doğru ekonomik genişleme tercihi ile karşı karşıya kalabileceklerdir. Bu noktada verilen karar, bütünleştirilerek ortaya çıkartılacak dünya pazarının ve dolayısıyla bu pazarda yaratılacak toplam talebin, ulusal ekonominin büyümesi için kullanılması yönünde faaliyet gösterme kararı olacaktır.

Liberal uluslararasılık stratejisi, yaratılan dünya pazarında malların ve sermayenin herhangi bir sınırlandırma ile karşılaşmadan serbestçe hareket etmesi esasına dayanır. Bir başka deyişle liberal uluslararasılık, adına "global ekonomi" diyebileceğimiz, sınırların kalktığı ticari ve finansal bir sistemin dünya ölçeğinde yeniden oluşturulması ve dünyadaki önemli tüm siyasi aktörlerin bu sisteme dahil olması için zorlanması prensibine dayanır.²⁰ Elbette global pazarın ve sonucunda global ekonominin oluşturulması kendiliğinden olmaz. Global pazarı yaratabilecek askeri ve siyasi güçte olan hegemon ve zorlaması bunları ortaya çıkarır. Dolayısıyla hegemon olmadan global ekonomi olamaz. Hegemonun rolü kimi zaman, büyük bir uyum içinde birlikte planlama ve hareket etme kapasitesine sahip bir grup ülke tarafından da yerine getirilebilir. Hegemon, öncelikle merkantilist blokları kıracak, global ve liberal bir ekonomik düzen oluşturacak, sistemin tüm önemli aktörlerine kendi siyasal iradesini kabul ettirecektir.²¹ Aynı zamanda hegemon, tüm aktörleri kendi kontrol ettiği bütünleşik pazara dahil olmaya zorlamak durumundadır. Bunun için hegemon rolünü üstlenecek devlet veya devletlerin ekonomik rekabet gücünün ve askeri kapasitesinin tartışmasız en üst düzeyde olması gerekmektedir. Buna paralel olarak, siyasal konjontürün hegemonun bu

¹⁹ Philip Arestis, Stephen P. Dunn ve Malcolm Sawyer, "Post Keynesian Economics and its Critics", *Journal of Post Keynesian Economics*, Cilt 21, No 4, Yaz 1999, s. 529.

²⁰ Robert Kuttner, *The End of Laissez-Faire: National Purpose and the Global Economy after the Cold War*, New York, University of Pennsylvania Press, 1992, s. 29.

²¹ Nye, "The Changing Nature of World Power", s. 125.

zorunlulukları rahatça ve en az maliyetle gerçekleştirmesine uygun olması da çok önemlidir.

Dünya ekonomisini bir bütün şeklinde, iç mekanizmaları sağlıklı şekilde işleyen bir global ekonomik sistem olarak ortaya koymak, zor kullanarak ve sadece askeri tehdit yöntemiyle başarılamayacak kadar karmaşık ve çok değişkenli bir düzenlemedir. Bu nedenle hegemon, bu zor işi başarmak için, rakipsiz ekonomik ve siyasal potansiyelini ortaya koyarak ve uygun tarihsel koşullardan yararlanarak, diğer önemli devletleri "ikna" etmek zorundadır. Söz konusu "ikna" sürecinde sistemin diğer önemli devletlerinin de bu işten görece önemli faydalar sağlamaları zorunludur. Hegemonun esas faydalanıcı olduğu, ama diğer önemli devletleri de hegemonla olan yakınlıkları ve güçleri oranında tatmin eden bu ekonomik ve dolayısıyla siyasal sistem bir kere kurulduktan sonra, geri kalan devletler, söz konusu sistemin dışında kalmakta zorluk çekeceklerdir. Söz konusu liberal ekonomik ve siyasal sistemin dışında kalmak dünya ticareti, finans hareketleri ve siyasal gelişmelerinden uzak kalmak sonucunu da doğuracaktır. Liberal sistemden soyutlanacak devletin kendine yeterli ekonomik ve siyasal bir denge durumunu yakalaması zorunlu olacaktır. Yine de, kendine yeten devlet bile sistem dışı kalması durumunda, diğer devletlerle arasında teknolojik, ekonomik ve sonuçta askeri güç açısından büyük bir fark oluşma riskini de kabullenmek zorunda kalacaktır. Bu riskler devletleri sisteme dahil olmaya zorlayan esas unsurdur.

Liberal uluslararasılığın tam karşıtı "milliyetçilik"tir. Ekonomik anlamda milliyetçilik, rekabet gücünün yeterli olmadığını düşünen siyasal aktörlerin izlediği, korumacı bir ekonomi stratejisi olan merkantilizmdir.²² Merkantilist devlet, sermaye birikiminin önemini kavramış, ancak bu birikimi sağlayacak ekonomik potansiyele ulaşamadığı için ticari ve finansal işlemlerini sadece kendisinden daha az rekabet gücüne sahip olan devletlerle yapacak şekilde bir ilişki ağı kurmuş devlettir. Merkantilist devlet, askeri gücüne de dayanarak kurduğu dar ve sınırlı ticari/parasal blok içinde ekonomik faaliyetini sürdürür. Bu anlamda merkantilist devlet, bir bakıma hegemonun liberal uluslararası stratejisi çerçevesinde global planda gerçekleştirdiğini, doğrudan etki araçları ve sert güce daha fazla başvurarak bölgesel planda gerçekleştirmektedir. Merkantilist sistem, tek bir hegemon, tek global pazar ve sistem yerine, pek çok bölgesel pazar ve merkantilist güç odağına dayanan, dolayısıyla parçalı ve çok kutuplu bir sistemdir.

---

²² Kuttner, *The End of Laissez-Faire*, s. 29.

Özetlemek gerekirse, Merkantilist strateji ekonomik zayıflığın sonucuyken, liberal strateji rekabet üstünlüğüne dayanır. Buna karşılık her iki strateji de esasında sermaye birikimi ve siyasal gücü hedeflemektedir. Merkantilizmin ortadan kalkması için en güçlüünün, yani ekonomik rekabet gücü ve siyasal gücü rakipsiz olan devletin, bir başka deyişle hegemonun, tüm ağırlığını pazarın tek bir global sistem oluşturacak şekilde birleştirilmesi yönünde kullanması gerekmektedir. Hegemonun başarısı merkantilizmin sonu ve liberal dünya düzenine geçilmesinin başlangıcı olacaktır. Merkantilist devletler tanım gereği sert etki araçlarını kullanırken, Liberal stratejiyi benimseyen devletler dolaylı/yumuşak etki araçlarını tercih edeceklerdir. Bu tercih "moral" bir tercih olmaktan çok güç/maliyet analizi sonucunda ulaşılan noktadır. Bu noktada, liberal stratejiyi takip eden devletlerin gücü, oluşturdukları ve kontrol altında tuttıkları global ekonomik sistemin diğer aktörler üstünde yarattığı bağımlılık etkisine büyük ölçüde dayanacaktır. Dolayısıyla merkantilist stratejiyi benimseyen devletler yalnızca bölgesel bloklar şeklinde örgütlenirken, liberal hegemonlara da meydan okumuş olacaklardır. Buna karşılık liberal stratejiyi takip eden devletler veya hegemon, global sisteme dayanacak bu nedenle de bölgesel ve ulusal pazarların global pazara sınırlamasız dahil olmasını zorlayacaktır .

Britanya İmparatorluğu ve Liberalizm

Arrighi, ünlü eseri "Uzun Yirminci Yüzyıl" da liberal uluslararasıılığın dört tarihsel sistemik birikim dairesi şeklinde geliştiğini ileri sürmüştür. Bunlar Ceneviz, Hollanda, İngiliz ve Amerikan sistemik birikim daireleridir.²³ Arrighi, sistemik birikim dairesi kavramını yukarıda açıklamaya çalıştığımız liberal global ekonomik ve siyasal sistemin bir başka boyutunu açıklamak için kullanmıştır. Arrighi'ye göre bu hegemon devletler, hegemonyalarını oluşturdukları tarihsel dönemin en önemli liberal güçleridir. Bu devletlerin giderek genişleyen bir coğrafi ölçekte kurdukları liberal sistem, bu devletlerin sermaye birikimi için kullandıkları en önemli araç olmuştur. Yine Arrighi'ye göre sistemik sermaye birikim dairelerinin iki bileşeni vardır: mal ticareti ve finans hareketleri. Bir sistemik birikim dairesi oluşturmak için hegemonun global düzeyde gelişen her iki alt sistemi de (yani mal piyasalarını ve finans piyasalarını) kontrol etmesi bir zorunluluktur. Arrighi finans sisteminin kontrolünün öneminin özellikle altını çizmiştir.²⁴

---

²³ Giovanni Arrighi, *Uzun Yirminci Yüzyıl*, çev. Recep Boztemur, Ankara, İmge Kitabevi, 2000, s. 10-11.

²⁴ *Ibid.*, s. 25-27.

Modern dünyayı anlamak için Arrighi'nin ifade ettiği birikim dairelerinden özellikle İngiltere'nin 19. yy'da geliştirdiği liberal düzenini anlamak önemlidir. İngiltere yukarıda teorik olarak açıklamaya çalıştığımız liberal uluslararası stratejiyi, Hollanda örneğinden devralmış ve kendi düzenine adapte ederek, neredeyse bir yüzyıl başarıyla uygulamıştır. Bu çerçevede İngiltere, 19.yy'ın başlarında kazandığı üstün rekabet gücüne dayanarak merkantilizmden serbest ticaret düzenine geçişin öncüsü ve zorlayıcı gücü olmuştur. 1860'a gelindiğinde İngiltere Avrupa sanayi üretiminin %37'sini, dünya sanayi üretiminin de %20'sini gerçekleştirir konumdadır. Sanayi alanındaki teknolojik gelişmelerin %80 ise İngiltere merkezli gerçekleştirilmektedir.²⁵

Dünyanın sanayi üretiminde rakipsiz lideri olan İngiltere, tarımsal üretimde pazarını dünya ticaretine açarak aşamalı bir şekilde bu alandan çekilmeyi gerçekleştirmiştir. 1830 tarihli "Tahıl Yasaları" ancak bu gelişmenin sonucunda İngiliz Parlamentosu'nda kabul edilebilmiştir.²⁶ Tahıl Yasaları sayesinde, gıda maddeleri ucuzlamış ve İngiliz sanayicileri maliyetlerini önemli ölçüde düşürebilmişlerdir. Kendi pazarını dünya ticaretine açan İngiltere diğer ülkeleri de buna zorlarken, rekabet gücü olmayan alanlarda ucuz mal girişini de garanti altına almıştır. Üstelik dönemin en büyük pazarı olan İngiliz pazarına giren ülkeleri de dolaylı olarak kendine bağımlı kılmıştır. 1850'ye gelindiğinde Birleşik Krallık, öncelikle meşhur deyimiyle "dünyanın atölyesi" olarak kendini kanıtlamıştır. Fakat bunun yanı sıra, İngiltere dünyanın gemi taşımacılığı lideri, tüccarı ve de bankası konumuna yükselmiştir.²⁷ İngiltere Merkez Bankası 1815'ten itibaren dünyanın en büyük sermaye merkezi konumuna gelmiştir. Thomson'a göre bu dönemde Avrupa'nın finans başkenti Londra olmuştur.²⁸

Napolyon Savaşları'ndan başarıyla çıkan İngiltere, ekonomik üstünlüğünü dünya hakimiyetine dönüştürecek uygun siyasal ortama da kavuşmuştur. 1815 Viyana Kongresi sonrasında İngiltere'nin dünya ekonomisi üzerindeki hakimiyeti artık iyice pekişmiştir. Britanya İmparatorluğu'nun merkezi bir rol oynadığı devletler sistemi çerçevesinde gelişen dünya ekonomisi, Londra merkezli olarak büyümeye başlamıştır. Londra'da bulunan çok sayıda özel kuruluş ve şirket, özellikle finans kuruluşları, İngiliz Devleti'nin kontrolü altında dünya ekonomisini genişletmek ve yönetmek imkanına

²⁵ Theodore H. Cohn, *Global Political Economy: Theory and Practice*, New York, Paerson Education, 2005, s. 25.

²⁶ Eric J. Hobsbawn, *Sanayi ve İmparatorluk*, çev. Abdullah Ersoy, Ankara, Dost Kitabevi, 1998, s. 89-99.

²⁷ David Thomson, *Europe Since Napoleon*, London, Penguin Books, 1990, s.179.

²⁸ *Ibid.*, s. 90.

kavuşmuştur.²⁹ Bu dönemde liberal bir dünya ekonomik düzeni kurmak yolunda İngiltere'nin kullandığı en önemli iki araç, ekonomik rekabet üstünlüğü ve altın standardına geçilmesi olmuştur.

Altın standardı, başlangıçta İngiliz ekonomik genişlemesinin zorunlu bir sonucu olarak doğmuştur. Dış ticaretin artışı kurların istikrarıyla doğrudan ilintilidir. Dünya ölçeğinde büyüyen ticaret istikrarlı kurlar ve artan para arzını gerektirmiştir. Ticaretinin sağlıklı gelişmesini garanti altına almak isteyen İngiltere de dünya ticaretinin yapılacağı yeterli arzı olan ve istikrarlı bir para yaratma görevini üstlenmiştir. Bu çerçevede görece bağımsız bir statü kazanan İngiliz Merkez Bankası İngiliz Sterlini'ni bu göreve hazır hale getirmiştir. Kurlar arasındaki istikrar ise altın standardı ile sağlanmıştır.³⁰ Gelişen global ticaretin bir yan sonucu olarak ortaya çıkan ve yeni fonksiyon kazanan İngiliz Merkez Bankası, İngiliz Sterlini ve Altın Standardı, zaman içinde bu fonksiyondan bağımsızlaşıp Britanya hegemonyasının gerçek ve en önemli sütunu durumuna gelmiştir.

Altın standardı ile uluslararası güven sağlayan İngiliz Sterlini, Britanya İmparatorluğu'nun askeri ve ekonomik gücünü de arkasına alınca uluslararası işlemlerin gerçekleşmesini sağlayan en önemli araç, bir başka deyişle "dünya parası" konumuna yükselmiştir. İngiliz Sterlini'nin dünya parası olması ise Londra'yı dünya finans merkezi yapmıştır. Londra'nın bu artan finansal ve siyasi gücü "Londra Şehri" (*City of London*) terimi ile kavramlaştırılmıştır. Bu anlamda Londra'ya adeta Britanya İmparatorluğu'ndan ayrı bir anlam ve önem yüklenmiştir. Bundan sonra İngiltere sadece mal ticaretini değil, dünya kredi ve geniş anlamında finans rejimini de düzenleyen ve bu rejimin işleyişini kontrol eden güç haline gelmiştir. Finansal işlemlerin hacmi ve sistemdeki görece zayıf aktörler üzerindeki etki kapasitesi kısa sürede mal ticaretinin hacmini ve sağladığı gücü aşmıştır. Bu nedenle mal ve özellikle finans sistemlerini kontrol edebilmek, İngiltere'nin global sisteme dahil olan ülkeler üzerindeki kontrolünü artırmıştır.

Özetle mal ticaretinden türeyen finansal sistem İngiltere'nin sistemik gücünün en büyük dayanağı konumuna gelmiştir. Mal ticareti alanında rekabet üstünlüğünü koruyan İngiltere, altın standardı ile Sterlini dünya parası konumuna getirebilmiştir. Bu şekilde İngiltere'nin dünya mal ve sermaye piyasalarını kontrol altına alması olgusu ortaya çıkmıştır. İngiltere'nin geliştirdiği ve koruduğu söz konusu iki mekanizma 19.yy dünya liberal düzeninin ve dolayısıyla Britanya'nın gerçek gücünün

²⁹ Cox, *Production, Power, and World Order*, s. 110.

³⁰ Karl Polanyi, *The Great Transformation: The political and Economic Origins of our Time*, Boston, Beacon Press, 1944, s. 193.

temelini meydana getirmiştir. İngiltere merkezli bu siyasal ve ekonomik sisteme dahil olan her devlet İngiltere'nin kontrolü altındaki mal ve finans piyasalarına da dahil olmak durumunda kalmıştır. Gerçekte bu dahil oluş, oyunu Britanya'nın kurallarına göre oynamayı da kabul etmek anlamına gelmiştir. Polanyi bu olguyu "altın standardı ve anayasacılık Londra Şehri'nin küçük ülkeler üzerinde etkili olmasını sağlayan en önemli araçlar olmuştur. Söz konusu küçük ülkeler, yeni uluslararası düzene dahil olmanın sembolleri olarak bu iki doktrini benimsemek zorunda kalmıştır", şeklinde özetlemiştir.³¹ Britanya'nın asıl gücü, bu anlamda söz konusu ekonomik ve onun paralelinde gelişen siyasal sistemi yönetebilmesinden kaynaklanmıştır. İngiltere'nin bu temele dayanan hegemonyası, İngiliz merkezli dünya sistemine karşı çıkan Almanya ve ABD'nin sisteme dahil olmasına kadar başarıyla devam edebilmiştir. Almanya ve ABD, İngiltere'nin yukarıda açıkladığımız sistemik etki alanından kurtulabilmek için merkantilist bir kalkınma stratejisi izlemiş, Almanya'da Friedrich List, ABD'de Alexander Hamilton İngiltere'ye meydan okuma şeklinde gelişen bu yeni merkantilist stratejinin ideologları olmuşlardır.³²

Neoliberal Kurumsalcılık, Rejim Teorisi ve ABD

Neoliberalizmin liberalizmden en önemli farkı, doğrudan bir hegemon devlete değil, uluslararası rejimler açısından oluşan bir uluslararası sisteme dayanmasıdır. Burada öncelikle çıkış noktasının güç olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Bir devlet gücünü artırmak ve tüm dünya ölçeğinde hakimiyet ve kontrol sahibi olmak istediği zaman, global bir güç mücadelesi ortaya çıkmaktadır. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi, liberalizmin ekonomik ve siyasal bir doktrin olarak 19.yy'da gelişimi sırasında, global kontrol için önemli bir araç da ortaya çıkmıştır. Liberalizmde ekonomik faaliyetlerin ulusal sınırlarla sınırlandırılmaması prensibi, mal ve sermaye akışını kontrol edebilen devletlere çok önemli bir güç aracı sağlamıştır. Nitekim, İngiltere'nin Sanayi Devrimi'nin sağladığı teknolojik avantaja dayanarak 19.yy liberalizmi içinde hegemon güç olarak ortaya çıkışı bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Neoliberalizmin ortaya çıkışında ise, ABD'nin ekonomik ve siyasal hegemonyasını, muhtemel rakipleri karşısında fazla devam ettirmesi imkanına sahip olamaması olgusu yer almıştır. Almanya başta olmak üzere bütünleşen Avrupa ve Japonya 1960'lardan itibaren ABD'yi ekonomik ve siyasal olarak zorlamaya başlayınca, Neoliberalizm 1980'lerde bu yeni rekabet ortamına karşı ortaya atılmıştır. Bu çerçevede ABD, tek başına bir hegemon olarak uluslararası sistemi yönetmeye çalışmak yerine, sistemin

³¹ Ibid., s. 14.

³² Kuttner, *The End of Laissez-Faire*, s. 30-31.

değişik her alanını farklı farklı uluslararası rejimlerle düzenlemek yoluna gitmiştir. Uluslararası rejimler, Krasner tarafından "uluslararası ilişkilerin bir alanında sistemdeki aktörlerin beklentilerinin kesişme noktalarında ortaya çıkan yazılı ya da yazılı olmayan ilkeler, normlar, kurallar ve karar alma biçimleri" şeklinde tanımlanmıştır.³³ Bu bağlamda Ruggie, uluslararası rejimlerin gerçekte " siyasal otoritenin uluslararasılaşması" anlamına geldiğini belirtmektedir.³⁴ Söz konusu rejimler, düzenledikleri alanda ulus-devletlerin hareket alanlarını daraltan ve egemenlik yetkilerini sınırlayan kurallar ve davranış kalıpları bütünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle uluslararası rejimlerin dayandığı siyasal gücün iyi anlaşılması gerekir. Fakat, uluslararası rejimlerin ortaya çıktığı ulusal kesişme noktalarının belirlenmesinde hangi aktörlerin etkili olduğu sorusu Krasner ve Ruggie tarafından sorulmamış ve yanıtlanmamıştır. Bu sorunun cevabını bir ölçüde Cox vermektedir: "Çoğulculuğun kurumsal altyapısının gelişimi uluslararası sistemde güç dağılımını zorunlu kılmıştır. Ancak kurumsal ağın arkasında güç eşit şekilde dağılmamışsa, çoğulcu görünen kurumsal sistemler gerçekte tiranlığın maskesi olarak işlev görecektir".³⁵

Söz konusu rejimlerin arkasında duran hegemon, bu rejimlerin, dolayısıyla kural ve davranış biçimlerinin, söz konusu rejime taraf olsun olmasın tüm devletlerce benimsenmesini zorlar. Liberalizmden farklı olarak, bu yeni durumda "uluslararası kamuoyu" tarafından kabul edilmiş ve gelişmişliğin simgesi olan kurallar ve bunları zorlayan "uluslararası" yaptırımlar söz konusudur.³⁶ Neoliberal ideolojiye göre dünya adeta tek bir dünya toplumundan söz edilecek şekilde birleşmektedir ve bu kurallar dünya toplumunun kaostan kurtulup barış içinde ilerlemesi için zorunlu kurallardır. Bir başka deyişle uluslararası rejimler birleşmenin, bütünleşmenin, ilerlemenin ve gelişmişliğin simgesidir. John Ruggie bu olguyu "uluslararası dokunun bir parçası olmuş liberalizm" (*embedded liberalism*) kavramı ile tanımlamaya çalışmıştır. Ruggie'ye göre "uluslararası rejimler devletlerarası güç dağılımının bir sonucu değil, gerçekte meşru sosyal amaç yönünde gücün bir noktada birleşmesidir. Bu nedenle hegemonun gerilemesi rejimlerin dağılması ile sonuçlanmayacaktır."³⁷

³³ Stephen D. Krasner, "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables", *International Organization*, Cilt 36, No 2, Bahar 1982, s. 186.

³⁴ John Gerard Ruggie, "International Regimes, Transactions, and Change, Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order", *International Organization*, Cilt 36, No 2, Bahar 1982, s. 380.

³⁵ Robert W.Cox, "On Thinking About Future World Order", *World Politics*, Cilt 28, Sayı 2, Ocak 1976, s. 187.

³⁶ B.S.Chimni, "International Institutions Today: An Imperial Global State in Making", *European Journal of International Law*, Cilt 15, No 1, 2004, s. 15.

³⁷ Ruggie, "International Regimes, Transactions, and Change", s. 404.

Gerçekte Keohane ve Nye'in "Güç ve Karşılıklı Bağımlılık" başlığını taşıyan çalışmalarında açıkladığı gibi, bu rejimler tüm devletlerle aynı mesafede nötr kurallar olmaktan çok uzakta kalmışlardır. Keohane ve Nye, 1980'lerde Amerikan dış politikasının yönelimini şekillendirmek adına uluslararası rejimler ağı içinde ortaya çıkan uluslararası karşılıklı bağımlılığın asimetrik olduğunu ve asimetriyi kendi lehinde kullanan devletin yeni bir güç aracına sahip olacağını ileri sürmüştür.³⁸ Ruggie ve Keohane/Nye'in çalışmaları bir bakıma Neoliberal ideolojinin temellerini oluşturmuştur.

ABD, söz konusu rejimlere ve bu rejimlerin taraf devletlere yönelik işleyişindeki asimetriden yararlanma konusunda çok da tecrübesiz değildir. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler sistemi gerçekte bu ideolojinin ilk adımları niteliğinde olmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler'e bağlı kurulan ve gelişen uluslararası örgütler, Uluslararası Para Fonu, Dünya ticaretini düzenleme yönündeki girişimler ve GATT düzeni. Tüm bu deneyimler ABD'nin 1980'lerde oluşturduğu neoliberal düzenin arka planında yer almış ve önemli bir deneyim birikimi oluşturmuştur. 1950'lerden 1980'lere kadar ortaya çıkan önemli değişiklikler ise, Sovyetlerin önce zayıflaması sonra dağılması, bu süreçte önce Avrupa ve Japonya'nın, ardından 1990'larda Çin ve Uzak Asya'nın önemli ekonomik rakipler olarak ortaya çıkması, dünya finans piyasalarının büyük bir hızla gelişmesi ve bütünleşmesi olguları olmuştur. Bu değişim içinde ABD bütünleşen global bir sisteme ve bu sistemin arkasında yatan globalleşme ideolojisine çok daha fazla sahip çıkmaya başlamıştır. Bu noktada neoliberalizm ile globalleşme ideolojisinin, global sisteme dahil olan çok sayıda devleti sistemik bağımlılık içine soktuğunu belirtmek doğru olacaktır.

Sonuç

Günümüzde Uluslararası İlişkiler disiplininde gücün tanımı ve içeriği konusunda pek çok tartışma yaşanmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu konudaki en büyük tartışma liberal/neoliberal okul ile realist okul arasında yaşanmaktadır. Realistler uluslararası ilişkilerde güvenlik konularına daha fazla önem atfederken, neoliberaler ekonomik ilişkiler üzerinde durmaktadır. Neoliberaler ve realistler arasındaki bu fark, her birinin gücün tanımı ve kapsamı üzerinde farklı düşüncelerine neden olmuştur.

---

³⁸ Robert O.Keohane ve Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, New York, Harper Collins, 1989, s. 9, 14-17, 196, 268-279.

Bu çalışmanın odak noktasını oluşturan “sistemik güç”, aslında liberal güç tanımının realizmin bir devamı olduğunu göstermektedir. Bu devamlılık devletlerin uluslararası sistemi kendi güçlerini maksimize edecek şekilde değiştirebilmelerinde ortaya çıkmaktadır. Yani bir devletin diğer devletlerin davranışlarını etkileyebilme kapasitesi doğrudan değil ancak sistemin yapısını değiştirerek mümkün olabilmektedir.

Bu tür bir güç anlayışının sistemik güce sahip devlet için pek çok faydası bulunmaktadır. Bir kere bu tür dolaylı etki sorumluluğu dağıtmakta, daha az gelişmiş devletlerin uymak olduğu davranışlar sistemsel bir zorunluluk halini almaktadır. İkinci olarak, bu sistemsel zorunluluk devletlerin sistemik işbirliğine katılımını gönüllü hale getirmektedir. Son olarak, sistemik güce sahip devlet de değiştirdiği sistem yapısına bağlı olarak diğer devletlerle asimetrik bir ilişki kurmakta ve bu asimetrik ilişki sonucunda ortaya çıkan kazançlar mutlak gücüne katkıda bulunmaktadır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri’nin öncülüğünde kurulan uluslararası ekonomik sistem sistemik gücün önemli bir örneğidir. Kurulan liberal ekonomik sistem Amerika’nın lehine bir asimetri yaratmış, bu asimetri de Amerika’nın mutlak gücünün artmasına neden olmuştur. Bu sistemdeki daha az güçlü devletler bu sisteme “gönüllü” olarak katılarak, dolaylı bir şekilde Amerika’nın sistemik gücüne katkıda bulunmaktadırlar. Bu tür bir sistemde artık Amerika doğrudan etkileme yerine, sistemin yapısını kendi çıkarlarına göre düzenlemekte, kurallara uymayı da sistemik bir zorunluluk olarak empoze etmektedir.